

UOT 37.0

Lalə Akif qızı Məmmədli

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı mütəxəssisi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
<https://orcid.org/0000-0003-0686-3627>
[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(6\).121-123](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(6).121-123)*

ŞƏXSİYYƏTİN FƏAL HƏYAT MÖVQEYİNİN FORMALAŞDIRILMASI MƏSƏLƏLƏRİ

Лала Акиф гызы Мамедли

*ведущий специалист Института Образования Азербайджанской Республики,
доктор философии по педагогике*

ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ АКТИВНОЙ ЖИЗНЕННОЙ ПОЗИЦИИ ЛИЧНОСТИ

Lala Akif Mammadly

*leading specialist of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan,
doctor of philosophy in pedagogy*

FORMING AN ACTIVE LIFE POSITION OF AN INDIVIDUALS

Xülasə. Şəxsiyyətdə fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması mühüm problemdir. Bu problem də müəyyən tarixə malikdir. Bu mənada demək mümkündür ki, şəxsiyyətin fəal həyat mövqeyinin formalaşması mürəkkəb, ziddiyyətli, son nəticədə tarixən mütərəqqi prosesdir. Fəal həyat mövqeyinin təşəkkülünü şəxsiyyət nəzəriyyəsinin başlıca problemlərindən biri hesab etmək mümkündür. Lakin bu prosesin hər bir elementini, formalaşma perspektivlərini yalnız ayrı-ayrı aspektlərdə deyil, əsasən onların dialektik şəkildə bir-biri ilə əlaqəli sistemində dərinlən bilmək, həmin sistemin dinamikada, inkişafda hərtərəfli təhlilini mümkün edir.

Açar sözlər: *tələbələr, fəal mövqe, fəal, mövqe, fəal həyat mövqeyi, fəal həyat mövqeyini formalaşdırılması, mənəviyyat, mənəvi keyfiyyətlər*

Аннотация: Формирование активной жизненной позиции личности является важной проблемой. Эта проблема также имеет определенную историю. В этом смысле можно сказать, что формирование активной жизненной позиции личности представляет собой сложный, противоречивый, в конечном итоге исторически прогрессивный процесс. Формирование активной жизненной позиции можно считать одной из основных проблем теории личности. Однако глубокое знание каждого элемента этого процесса, перспектив формирования не только в отдельных аспектах, но главным образом в их диалектически взаимосвязанной системе, дает возможность всестороннего анализа этой системы в ее динамике и развитии.

Ключевые слова: *студенты, активная позиция, активная, позиция, активная жизненная позиция, формирование активной жизненной позиции, духовность, духовные качества*

Abstract. The formation of an active life position of an individual is an important problem. This problem also has a certain history. In this sense, it can be said that the formation of an active life position of an individual is a complex, contradictory, and ultimately historically progressive process. The formation of an active life position can be considered one of the main problems of personality theory. However, a deep knowledge of each element of this process, the prospects for formation not only in individual aspects, but mainly in their dialectically interconnected system, makes it possible to comprehensively analyze this system in its dynamics and development.

Keywords: *students, active position, active, position, active life position, formation of active life position, spirituality, spiritual qualities*

Həmin əhəmiyyətli məsələnin bir tərbiyə problem kimi ortaya çıxarılması ötən əsrin 1979-cü illərinin sonuna, 80-ci illərə təsadüf edir. Hələ 1979-cu ildə Bakı şəhərində “Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri” mövzusunda çox möhtəşəm bir konfrans keçirildi. O zamanlar biz SSRİ-nin tərkibinə daxil olan bir respublika idik. Konfrans beynəlxalq konfrans sayılırdı, bu tədbirə bütün müttəfiq respublikalardan nümayəndələr gəlmişdi. Konfrans bir neçə gün davam etdi. Çıxışlar, məruzələr sonradan 5-6 kitabda toplandı və nəşr edildi. Əsas məruzəçi o zaman Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi mərhum Heydər Əliyev idi.

Bu problem – fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması heç zaman gündəlikdən düşməyən bir mövzu, məsələdir. Bu gün də, sabah da bu məsələ ilə məşğul olunmalıdır. Özü də ailədə, uşaq bağçalarında, ümumtəhsil məktəblərində, kolleclərdə, institut və universitetlərdə.

Şəxsiyyətin fəal həyat mövqeyinin formalaşması prosesinin öyrənilməsində bütöv bir elmlər kompleksi – fəlsəfə, psixologiya, etika, pedaqogika və fiziologiya iştirak edir. Bu elmlər arasındakı əlaqə şəxsiyyətin fəal həyat mövqeyinin təşəkkülünün əsas aspektləri arasındakı obyektiv əlaqələrlə şərtlənir. Fəqət həmin elmlərin hər biri tədqiqatın özünəməxsus cəhətini diqqət mərkəzinə gətirir.

Bu problemin tədqiqi nəzərdən keçirilən bilik obyektinin təbiətinə uyğundur və sosial hadisə kimi şəxsiyyətin özünün mürəkkəbliyi və çoxşaxəliliyi ilə əlaqədardır. Lakin həmin problemin metodoloji aspektlərinin əlavə tədqiqata ehtiyacı var.

Fərdin fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması probleminə maraq təbiidir, çünki o:

birincisi, yeni tipli şəxsiyyətin yetişdirilməsi, onun davranış və fəaliyyət prinsiplərinin öyrənilməsi ilə sıx şəkildə bağlıdır;

ikincisi, həmin fenomenə dair dəqiq elmi məlumatlara yiyələnməni nəzərdə tutur. Bunsuz fərdin məqsədyönlü sosial inkişafı prosesini idarə etmək, onun inkişafının xüsusiyyətlərini proqnozlaşdırmaq, təcrübədən nəticə çıxarmaq istiqamətində fəaliyyətinin səmərəliliyini artırmaq qeyri-mümkündür.

Müasir şəraitdə şəxsiyyətin hərtərəfli və ahəngdar inkişafının həyata keçirilməsində, tələbələrə fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılma-

sında ali təhsil müəssisələrinin rolu və məsuliyyəti artır.

Fəal həyat mövqeyinin inkişafı ilə bağlı problemlər cəmiyyətin inkişafının bütün mərhələlərdə aktual olmuşdur.

İnsan məhz fəal ictimai həyat prosesində şəxsiyyətə çevrilir. Şəxsiyyətin formalaşmasının mürəkkəb dialektik ziddiyyətli prosesi onun sosial mahiyyətinin müxtəlif fəaliyyətlər əsasında formalaşması prosesində reallaşır.

Şəxsiyyətin fəal həyat mövqeyinin tərbiyə olunmasının etik aspekti, mənəvi inkişaf problemləri kontekstində çoxşaxəli əlaqə və fəal həyat mövqeyi arasındakı əlaqə problemi kimi özünü göstərə bilər, yəni: məqsəd və məna, həyat, xoşbəxtlik və insan rifahı, dünyanın taleyi üçün kollektiv və şəxsi məsuliyyət, demokratiya və tərəqqi.

Fəal həyat mövqeyinin formalaşması makro və mikromühitin formalaşdırıcı təsirlərindən, həmçinin şəxsiyyətin özünün seçici fəaliyyəti əsasında sosial mühitlə əlaqəni təmin edən inteqrativ bir prosesdir.

Makro və mikromühit bir-birini tamamlamaq və yardım etmək prinsipi əsasında fəaliyyət göstərən, aktiv həyat mövqeyinin formalaşması prosesinin sosial təyinatını dəyişdirən, ünsiyyət quran amillərdir. Buna baxmayaraq, onlar nisbətən müstəqildirlər və keyfiyyətcə orijinallığa malikdirlər.

"İnsanın fəal həyat mövqeyi" anlayışının mənəvi mənası ondan ibarətdir ki, o, "şüurlu, qərar qəbul etmək, müəyyən bir davranış xətti seçmək və bir yerdə əlaqəli bir insanın aktiv mahiyyətinin təzahürünü əks etdirir. Xarici aləmə, özünə münasibətdə aktiv həyat mövqeyi fərd tərəfindən əxlaqi anlayış kimi öyrənilir.

Fəal həyat mövqeyi anlayışı tələbə oğlan və qızlarda fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması cəmiyyətin vəzifələrindən və onların həyata keçirilməsi şərtlərindən, şəxsiyyətin mənəvi yüksəlişindən asılı olaraq, yeni məzmun alacaq, fərdin aktiv həyat mövqeyinin formalaşması prosesinin özü də təkmilləşdirilmişdir. Fəal həyat mövqeyinin invariant aspektini təşkil edən dünyagörüşü dəyərləri – ictimai vəzifəyə şüurlu münasibət, ideoloji inam, əməli fəaliyyətdə reallaşan sosial məsuliyyət – gələcək insanın milli idealına xas olan xüsusiyyətlərdir. Həm də onlar müasirliyin canlı reallığı, “bəşər sivilizasiyasının özəyində kök salmış, insan həyatının dərin

yerlərindən qaynaqlanan çoxamillli proses kimi sosial şəraitin, tərbiyəvi təsirlər və təbii meyillərinin təsiri altında baş verir.

Filosofların, pedaqoq və psixoloqların, sosioloqlarının, əsərlərində fərdin fəal həyat mövqeyinin tərbiyəsi məsələləri daha da inkişaf etdirilmişdir.

Şəxsiyyətin fəal həyat mövqeyinin təşəkkülünün mühüm cəhəti bu prosesi müəyyən edən fizioloji mexanizmləri bilməkdir. Son on illərdə fizioloqlar müxtəlif davranış növlərinin təhlilinə, həmin davranış aktlarını təmin edən beyin mexanizmlərinin öyrənilməsinə, onların vegetativ komponentlərinin aşkarlanmasına və bu tiplərin rolunun aydınlaşdırılmasına yönəlib.

Şəxsiyyətin fəal həyat mövqeyinin meyarı mürəkkəbdir və bu mövqeyin öyrənilməsinin üç cəhətinə uyğun olan vahid göstəricilər sistemini əhatə edir: 1) fəaliyyət ölçüsü kimi; 2) fəaliyyət prosesi kimi; 3. struktur və şəxsi təhsil kimi.

Sosial-psixoloji yanaşma baxımından fəal həyat mövqeyinin təşəkkülü şəxsiyyətin (*bizim tədqiqatda tələbələr* – L.M.) və onun bütün strukturunun – sosial davranışının, maraqların, dəyər oriyentasiyalarının, münasibətlərinin yenedən qurulması deməkdir. Sosial həyatın bu və ya digər sahəsində şəxsiyyətin formalaşmasının obyektiv qanunauyğunluqları müəyyən edilir. Bu qanunauyğunluqlara aiddir: bütövlükdə cəmiyyət, sinif, müəyyən qrup.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, A.N. Pedaqogika: Müntəxəbat: Ali təhsil müəssisələri üçün dərs vəsaiti / A.N. Abbasov, R.R. Məmmədşadə, L.A. Məmmədli. -Bakı: Mütərcim, -2020. – 608 s.
2. Məmmədli, L.A. Pedaqogika nəzəriyyəsi: Ali təhsil müəssisələri üçün dərs vəsaiti / L.A. Məmmədli. - Bakı: Mütərcim, -2022. – 232 s.

Şəxsiyyətin fəal həyat mövqeyinin tərbiyə olunması ilə bağlı tədqiqatın pedaqoji istiqaməti təhsilin təşkili sistemində, təhsil təsirinin vasitələrinə və üsullarına, formalarına bələd olmaqdan, tələbənin şüurunu, davranış və rəftarını formalaşdırmaq üçün didaktik metodların işlənilməsi, hazırlanmasından ibarətdir. Tələbələrdə fəal həyat mövqeyinin formalaşmasında kollektivin üzərinə mühüm vəzifələr düşür.

Fəal həyat mövqeyi üçün təhsil sisteminin ən mühüm prinsipi nədə ifadə olunur? Təbii ki, təhsilin məqsədlərinin fərdin maraqlarına cavab verən, nəticəsinin isə məqsədlərə uyğun gələn fəaliyyətlə birləşməsidir.

Fəal həyat mövqeyi – bu və ya digər cəmiyyətdə insanın (bizim tədqiqatda tələbənin – L.M.) bir şəxsiyyət kimi sosial reallaşmasının obyektiv qanunauyğunluğu, həyata keçirilmə dərəcəsi konkret tarixi xarakterə malikdir və şəxsiyyətin tarixi yaradıcılıq subyektini kimi inkişafı ilə əlaqədardır.

Problemin aktuallığı. Tələbələrdə fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması həmişə olduğu kimi bu gün də öz aktuallığı ilə seçilir.

Problemin yeniliyi. Tələbələrdə fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması problemi respublikamızda nisbətən az işlənmiş problemlərdəndir. Belə aktual bir problemin diqqət mərkəzinə gətirilməsi diqqətəlayiqdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

E-mail: lale23@mail.ru

Redaksiyaya daxil olub: 12.12.2024